

K O M I T E T B U D O W Y G M A C H U
G Ł Ó W N E J B I B L J O T E K I J U D A I S T Y C Z N E J
P R Z Y W I E L K I E J S Y N A G O D Z E W W A R S Z A W I E

K O M I S J A T E C H N I C Z N A

S P R A W O Z D A N I E Z B U D O W Y
I O P I S G M A C H U

1 9 2 8 - 1 9 3 6

INSTITUT
BADAŃ LITERACKICH PAN
BIBLIOTEKA
00-330 Warszawa, ul. Nowy Świat 75
Tel. 26-68-63

W A R S Z A W A 1 9 3 6

Zakłady Graficzne „GLORIA”, Solna 9.

<http://rcin.org.pl>

a
2

WYDZIAŁ HISTORII I SPOŁECZNAUCY
KATEDRA HISTORII I SPOŁECZNAUCY
100-000 WARSZAWA

KOMISJA TECHNICZNA

SPRAWOZDANIE
OPIS

1000 = 1000

22.848

W 1878 roku ukończona została budowa gmachu Wielkiej Synagogi w Warszawie. Pragnąc upamiętnić 50-lecie istnienia tej Synagogi została z inicjatywy Prof. Schorra powzięta myśl zrealizowania dawno powstałego zamiaru wybudowania specjalnego gmachu dla istniejącej przy Synagodze Biblioteki Judaistycznej. Biblioteka ta istnieje już 75 lat. Dzieje jej w krótkości są następujące. Na posiedzeniu Komitetu Synagogi, która wówczas jeszcze mieściła się przy ulicy Daniłowiczowskiej w posesji hip. Nr. 615 (obecne NN policyjne 8 i 10), został uchwalony w dniu 7 maja 1860 r. wniosek, zgłoszony przez Dra Ludwika Natansona, o konieczności założenia przy Synagodze Biblioteki, w której gromadzonoby książki o treści liturgicznej, religijnej i dotyczącej wogóle judaizmu. W 1861 r. postanowiono przeznaczyć na pomieszczenie dla Biblioteki lokal zwolniony przez jednego z pedli. Pierwszy, większy dar otrzymuje Biblioteka w 1863 r. w postaci księgozbioru Maurycego Nelkena. Od tego czasu Biblioteka stopniowo się rozwija i dochodzi w końcu 1879 roku do 2500 tomów, mieszcząc się w 2 pokojach już w nowym gmachu Synagogi. W tym czasie zostaje przez Komitet Synagogi postanowione powołanie specjalnej Delegacji do Spraw Biblioteki w osobach: Ignacy Bernstein — przewodniczący oraz członkowie: Mojżesz Moszkowski, Dr. Izaak Cylkow, Chaim Zelik Słonimski, Mojżesz Cohn i Maurycy Grünberg. Funkcje bibliotekarza obejmuje honorowo Mojżesz Moszkowski. Pierwsze posiedzenie Delegacja odbyła 14 stycznia 1880 r. i na tym posiedzeniu uchwalono otworzyć przy Bibliotece czytelną dla publiczności. Czytelnia ta została

otwarta w dniu 17 lutego 1880 r. i czynna była tylko dwa razy tygodniowo w godzinach popołudniowych (5 do 8). Niebawem atoli, w końcu bowiem już marca tegoż 1880 roku, Delegacja domaga się od Komitetu Synagogi powiększenia lokalu Biblioteki ze względu na znaczny napływ czytających. W następnych latach Delegacja ustawicznie domaga się od Komitetu Synagogi powiększenia lokalu. Pod naciskiem wymagań czytelników Delegacja zmuszona się widziała powiększyć ilość dni w tygodniu, kiedy czytelnia była otwierana. W 1892 roku księgozbiór wykazuje już 8300 tomów i kiedy powstaje zamiar wybudowania na terytorjum Synagogi gmachu mieszkalnego dla oficjalistów, Delegacja do spraw Biblioteki w osobach niestrudzonego opiekuna jej Ignacego Bernsteina wraz z ofiarnym jej bibliotekarzem honorowym Moszkowskim zwraca się do Komitetu Synagogi o uwzględnienie w projektach nowych gmachów odpowiedniego pomieszczenia dla Biblioteki. Budowa domu mieszkalnego nie dochodzi w owym czasie do skutku i rozwój Biblioteki jest w dalszym ciągu hamowany przez brak odpowiedniego lokalu. W styczniu 1903 r. Ignacy Bernstein decyduje się na śmiały krok. Zaprasza do siebie grono wybitnych obywateli Żydów, przedstawia im konieczność wybudowania specjalnego gmachu dla Biblioteki i żąda odpowiednich ofiar pieniężnych, któreby umożliwiły zebranie funduszu na koszt budowy tego gmachu. W odpowiedzi na apel Bernsteina zaproszeni przez niego obywatele zadeklarowali 17000 rb., przyczem sam Bernstein wniósł 3000 rb. Zachęcony tym pierwszym sukcesem i zrozumieniem okazanem przez ofiarodawców, Bernstein powierza budowniczemu Dawidowi Lande sporządzenie projektu przyszłego gmachu Biblioteki i jednocześnie w imieniu Delegacji do spraw Biblioteki

zwraca się do Komitetu Synagogi o wyznaczenie na terytorjum Synagogi odpowiedniego placu. Już w lutym 1903 r. Komitet Synagogi przeznaczą potrzebny teren w dziedzińcu Synagogi po prawej stronie. W maju 1904 r. Bernstein przedstawia Komitetowi opracowany przez budowniczego Landego projekt gmachu Biblioteki w dziedzińcu Synagogi. Śmierć Moszkowskiego w 1904 r. i przewlekła choroba Bernsteina fatalnie odbiły się na gromadzeniu potrzebnych dla budowy funduszków. Na miejsce zmarłego Moszkowskiego zostaje powołany do Delegacji Dr. Samuel Poznański, który też zastępuje chorego Bernsteina. W 1906 r. Bernstein z okazji 70-lecia swych urodzin ofiaruje na budowę gmachu Biblioteki 3000 rb. 22 stycznia 1909 r. umiera Bernstein. Zgon tego oddanego całą duszą sprawie budowy gmachu Biblioteki człowieka spowodował znów stagnację w tej sprawie. Dr. Poznański ponawia energiczną akcję, której duszą był Bernstein, i doprowadza do tego, że w czerwcu 1910 roku zostaje powołany specjalny Komitet dla sprawy budowy gmachu Biblioteki w składzie: Dr. Samuel Poznański, Dawid Przeworski, August Minkowski i Samuel Lurje. Komitet ten zakrzętnął się energicznie koło powierzonej mu sprawy i w r. 1911, 23 października Dawid Przeworski w imieniu Komitetu Synagogi podpisuje akt kupna od Szellera posesji N. 600 D, na której wybudowany też został obecny gmach Głównej Biblioteki Judaistycznej. Za posesję tę wraz z kosztami aktu i pośrednictwa zapłacono 62000 rb. Na rozpoczęcie budowy środków jeszcze nie było i kontynuowano zabiegi o ich zdobycie. Postanowiono zabiegać o uzyskanie zezwolenia władz na zbieranie ofiar w szerokim zakresie. W kwietniu 1912 roku uchwalono zaprosić inżynierów: Ebera, Lichtenbauma i Stifelmana w celu omówienia z nimi

opracowania odpowiedniego szkicu i kosztorysu gmachu Biblioteki. Inżynierowie ci stawili się na posiedzenie Delegacji w dniu 28 kwietnia 1912 roku i Inż. Eber podjął się bezinteresownie dostarczyć w niedługim czasie szkice i kosztorysy na budowę gmachu Biblioteki, która wówczas liczyła już około 20.000 tomów. W 1913 roku Dawid Przeworski ofiaruje na budowę 18.000 rb. W 1914 roku wybucha wielka wojna, która przerywa na długie lata zabiegi opiekunów Biblioteki. Dopiero w r. 1924, 18.IV. Prof. Dr. Schorr ogłasza w Naszym Przeglądzie artykuł o potrzebie wybudowania gmachu Biblioteki i wszczyna energiczną akcję, która znalazła oddźwięk w społeczeństwie i pchnęła sprawę gmachu Biblioteki na tory realne. W tym okresie księgozbiór Biblioteki sięga przeszło 30.000 tom. Studja prowadzone dawniej nad potrzebami Biblioteki w związku z racjonalną estetyczną i korzystną zabudową placu, poparte szkicami sporządzonemi przez arch. H. Stifelmana oraz W. Moszkowskiego, dostarczyły niezbędnych materiałów orientacyjnych organizującemu się Komitetowi budowy.

Na zwołaniem przez Prof. Schorra w dniu 20.III 1927 r. zebraniu organizacyjnem powołany został Komitet Budowy Gł. Biblioteki Judaistycznej przy Wielkiej Synagodze w Warszawie, na którego czele stanął Prof. Dr. Schorr. Skład Komitetu stanowili pp.: Prez. Sebastjan Bregman, Inż. Ludwik Bergson, Sen. Rafał Szereszowski, Adw. Dr. Izidor Grossfeld, Radca minist. Samuel Adalberg, Prof. Dr. Majer Bałaban, Sen. Dr. Markus Braude, Adw. Julian Cohn, Prez. Mojżesz Feldstein, Abram Gepner, Adw. Stanisław Goldstein, Sędzia Zygmunt Heilperin, Horacy Heller, L. Kobryner, Sen. Inż. Mojżesz Koerner, Dr. Józef Landau, Arch. Dawid Lande, Dr. Jerzy Przeworski, Inż. Eljasz

Leszczyński, Inż. Marek Lichtenbaum, Natan Morgenstern
Abram Podliszewski, Naftali Prywes, Maurycy Raabe,
Stanisław Seidenbeutel, Dr. Aron Sołowiejczyk, Szymon
Szenbrun, Salomon Szereszewski, Poseł Dr. Ozjasz Thon,
inż. Adolf Weisblat, Henryk Welt, Hirsza Zabłudowski, Stanis-
ław Silberman, Maurycy Grodzieński, Adw. Salomon Ettinger

W skład Prezydium Komitetu prócz przewodniczącego
Prof. Schorra weszli pp.: Prez. S. Bregman, Inż. L. Bergson,
Senator R. Szereszowski oraz członek sekretarz Adw. Dr.
I. Grossfeld.

Na temże posiedzeniu postanowiono ogłosić konkurs
na projekt przyszłego gmachu Biblioteki.

Regularne prace Komitetu poszły następnie w dwóch
kierunkach: realizacji finansowej i realizacji technicznej
podjętego zadania i w tym celu powołane zostały Komisje:

1) Finansowa

Przewodniczący *Dr. Aron Sołowiejczyk.*

Członkowie: *St. Silberman*

Radca minist. S. Adalberg

Poseł H. Farbstein

M. Feldstein

H. Heller

L. Kobryner

N. Morgenstern

A. Podliszewski

N. Prywes

S. Szenbrun

S. Szereszewski

M. Szereszowski

A. Truskier

H. Welt

H. Zabłudowski

2) Techniczna

Przewodniczący Sen. Inż. *Mojżesz Koerner*

Członkowie: Sędzia *Z. Heilperin*

Inż. *E. Leszczyński*

Inż. *M. Lichtenbaum*

St. Seidenbeutel

3) Prawna

Przewodniczący Adw. *Juljan Cohn*

Członkowie: Adw. *S. Ettinger*

Adw. *St. Goldstein*

4) Naukowa

Przewodniczący Prof. Dr. *Mojżesz Schorr*

Członkowie: Prof. Dr. *M. Bałaban*

H. I. Bornstein

Senat. Dr. *M. Braude*

Dr. *S. Goldflam*

Poseł Dr. *O. Thon*

Fundusze na budowę postanowiono gromadzić: drogą zbiórki składek dobrowolnych, uzyskiwania dotacji rządowych, miejskich, gmin żydowskich etc. wreszcie drogą emitowania obligacji.

Na posiedzeniu Komitetu Budowy w dniu 21 czerwca 1927 r. został uchwalony program konkursu na szkicowy projekt gmachu Biblioteki, a mianowicie:

Na placu, położonym obok gmachu Synagogi na Tłomackiem, ma stanąć na potrzeby Głównej Biblioteki Judaistycznej budynek o charakterze architektury zbliżonym i harmonizującym z architekturą Synagogi i o wysokości nie przekraczającej gmachu Świątyni. Gmach ma zawierać:

1. Magazyn dla książek na 100.000 tomów.
2. Salę czytelnianą na 200 osób.
3. Salę dla naukowców na 50 osób.

4. Gabinet ogniotrwały na rękopisy.
5. Pokój katalogowy.
6. Kancelarię.
7. Salę odczytową na 200 osób.
8. Salę muzealną.
9. Mieszkanie dla bibliotekarza oraz mieszkania dla woźnych i dozorczy.
10. Pomieszczenie dla wyższej szkoły judaistycznej, składające się z 4 sal wykładowych.
11. Pomieszczenia pomocnicze etc.

Do konkursu, który miał charakter zamknięty, zaproszono architektów:

Edwarda Ebera
Henryka Stifelmana
Edwarda Seidenbeutla
Henryka Oderfelda.

Jako wynagrodzenie za każdy z nadesłanych projektów wyznaczono po 1200 zł. Do Sądu Konkursowego jako sędziów zaproszono: Prof. Dr. M. Schorra, Sen. Inż. M. Koerner, Inż. D. Landego, Radcę minist. S. Adalberga, Inż. M. Lichtenbauma, Sędziego Z. Heilperina oraz Prof. Dr. M. Bałabana.

W dniu 1. XI. 27 r. nastąpiło rozstrzygnięcie konkursu przyczem z nadesłanych prac za najlepszą uznano projekt arch. Edwarda Ebera, któremu też postanowiono powierzyć wykonanie planów i kierownictwo budowy.

Od tej chwili pracę bezpośredniej realizacji projektu podejmuje Komisja Techniczna.

Przewodniczący Komisji Inż. Koerner zostaje upoważniony przez Komitet Budowy do zawierania w imieniu Komitetu umów z przedsiębiorcami i dostawcami, podpisująca

nia wszelkiego rodzaju zobowiązań, mających związek z budową gmachu oraz dysponowania funduszami, przeznaczonymi przez Komitet na budowę.

Na posiedzeniu w dniu 6. I. 28 r. Komisja Techniczna zrewidowała ostatecznie przedłożony jej projekt gmachu i po wprowadzeniu szeregu zmian i uzupełnień, związanych z racjonalną obsługą czytelników, mających na celu powiększenie sali odczytowej, udogodnienia w garderobach i toaletach etc., poleciła sporządzić projekt do zatwierdzenia, które zostało w ciągu następnego miesiąca uzyskane, przy czym dzięki staraniom inż. Koernera Magistrat zwolnił Komitet Budowy od dość znacznych opłat i kosztów formalnych. W dniu 1.II 1928 r. zostaje podpisana przez inż. Koernera umowa z archit. Eberem, jako projektodawcą gmachu i kierownikiem budowy. Umowa ta wzorowana w całości i szczegółach na normalnych umowach Magistratu m. st. Warszawy przewiduje dla inż. Ebera za całokształt jego czynności wynagrodzenie w wysokości $3\frac{1}{2}\%$ od rzeczywistych kosztów budowy.

Na posiedzeniu w dn. 20.II. 28 r. Komisja Techniczna przyjęła sporządzony przez inż. Ebera kosztorys budowy na sumę zł. 730.000 i postanowiła kosztorys ten w zaokrąglonej do zł. 750.000 sumie przedłożyć do zaakceptowania Komitetowi Budowy.

Sprawą gromadzenia potrzebnych funduszy zajęła się gorliwie Komisja Finansowa. 19 lipca 1927 r. Komitet Synagogi wystąpił do Ministerstwa Skarbu o zezwolenie na emitowanie obligacji Synagogi na sumę 500.000 złotych. Zezwolenie to zostało udzielone d. 26 października 1927 r., przy czym emitowane obligacje zostały zabezpieczone na majątku Wielkiej Synagogi w Warszawie, a odsetki w wysokości 6%

rocznie i amortyzacja zagwarantowane zostały ogólnymi wpływami Synagogi. Szczególną energję w zbieraniu ofiar wykazał członek tej Komisji Stanisław Silberman, który sam wniósł złot. 20.000. Na posiedzeniu Komitetu Budowy dnia 21 czerwca 1927 r. przyjęto zredagowany przez prof. Schorra projekt odezwy do społeczeństwa i uchwalono ogłosić tę odezwę w prasie żydowskiej. Odezwa ukazała się w prasie 3 lipca 1927 r. i brzmiała jak następuje:

Odezwa do społeczeństwa żydowskiego.

Biblioteka — to skarbnica ducha dla każdego narodu, dla nas zaś, dla „narodu księgi”, jestto zamek czarowny, w którym najlepsze duchy z trzech tysięcy lat są zaklęte, a zarazem i wiecznie żywa krynica odrodzenia duchowego w każdym pokoleniu. Z doniosłości wychowawczej księgozbiorów judaistycznych zdają sobie dobrze sprawę wszędzie na Zachodzie. We wszystkich większych środowiskach żydowskich Europy Zachodniej i Ameryki; w Wiedniu i Budapeszcie, Berlinie i Wrocławiu, Paryżu i Londynie, New-Yorku i Cincinnati istnieją dzisiaj wspaniałe biblioteki judaistyczne, które są ozdobą i chlubą tych gmin, ośrodkami naukowych badań judaistycznych, a źródłem duchowej strawy dla każdego, kto tej strawy łaknie. A Warszawa? dziś największa gmina żydowska Europy, a druga świata, w której życie żydowskie jak nigdzie indziej pulsuje i wre? Czy może się poszczycić godnym środowiskiem duchowem dla tysięcznych rzesz łaknących wiedzy żydowskiej?

Piękny i bogaty księgozbiór przy Wielkiej Synagodze, obejmujący kilkadziesiąt tysięcy najcenniejszych dzieł naukowych ze wszystkich dziedzin nauk judaistycznych we wszystkich językach, mieści się w ciasnych ubikacjach, urągających prymitywnym wymogom nowoczesnej Biblioteki. Czytelnia zawiera zaledwie 20 miejsc, a czytelników zgłasza się codziennie kilkadziesiąt, tak że w ogonkach nieraz czekać muszą na kolejkę, niema też pracowni naukowej, niema pokoju dla urzędników. A przecież z tego przybytku ma wychodzić światło wiedzy w najdalsze zakątki nie tylko grodu stołecznego lecz i kraju całego.

Dla zrealizowania tego wiekopomnego dzieła współdziałać musi całe społeczeństwo. Nam, wyznawcom judaizmu, przystoi przy świątyni wiary wystawić gmach świątyni prawdy — bo wiara a prawda w naszym światopoglądzie i w historycznym rozwoju naszej kultury na równi zawsze się objawiały i życie nasze harmonijnie kształtowały. Jako jedno ze źródeł zasilania akcji swojej Komitet przewiduje ofiary pieniężne i w mater-

jałach budowlanych. Komitet zwraca się tedy z gorącym apelem do ogółu żydostwa w Warszawie i kraju o poparcie tego wielkiego dzieła. Tuszymy, że każdy żyd z entuzjazmem składać będzie cegiełki na centralny gmach wiedzy judaistycznej, a przy odpowiednim poparciu ufamy, że w przyszłym roku już, na który przypada 50-lecie istnienia Wielkiej Synagogi, gmach ten będzie mógł być wykończony i oddany społeczeństwu na chlubę jego twórców, na użytek naszych dzieci i na ozdobę całego żydostwa polskiego.

Ofiary można deklarować pisemnie pod adresem: Komitet Wielkiej Synagogi w Warszawie, Tłomackie 7, ofiary zaś w gotowiznie nadsyłać należy pod adresem: Dom Bankowy D. M. Szereszowski, Warszawa, Żelazna Brama 1, na rachunek Komitetu Wielkiej Synagogi w Warszawie, Fundusz Budowy.

(—) Komitet Budowy gmachu Biblioteki Judaistycznej przy Wielkiej Synagodze w Warszawie.

Następują podpisy wszystkich członków Komitetu Budowy.

Potrzebne fundusze wpływały do kasy Komitetu bardzo opornie, co wywołało dość sceptyczny nastrój części członków Komitetu Budowy. By pobudzić ofiarność społeczeństwa postanowiono na posiedzeniu d. 14 marca 1928 r., nie bacząc na posiadany w owym czasie szczupły fundusz, dokonać uroczystego założenia kamienia węgielnego w dniu 8 maja 1928 r.

Komisja Techniczna, nie czekając na rezultaty zabiegów Komisji Finansowej, przystąpiła energicznie do przygotowawczych prac w związku z mającym nastąpić rozpoczęciem robót przy budowie. Powierzono firmie Borkowski i Wierny oparkanie posesji N. 600 D, zaakceptowano ofertę A. Cyterszpilera na roboty ziemne oraz na rozbiórkę istniejącego na placu budowy budynku, z którego usunięto za odpowiednim odszkodowaniem (zł. 32.898.94) lokatorów. Sporządzenie projektów ogrzewania centralnego powierzono firmie Inż. I. Polak i S-ka, wodociągów i kanalizacji firmie Zajączkowski, Szewczykowski i S-ka, inżynier-

rowie; instalacji oświetlenia elektrycznego Inż. M. Zeitmanowi. Komisja uchwaliła, że sposób prowadzenia robót budowlanych będzie nawpół administracyjny, a mianowicie: całokształt robót konstrukcyjnych, t. j. roboty murarskie, betonowe, i ciesielskie, będą powierzone jednej firmie, zaś wszystkie inne roboty budowlane i instalacyjne poszczególnym firmom specjalnym. Z firm budowlanych, mających się ubiegać o roboty konstrukcyjne wybrano do konkurencji: 1) Polskie T-wo Budowlane. 2) S. A. Martens i Daab. 3) S. A. Paszkowski i Próchnicki. 4) S. A. Rupiewicz i Horn, 5) Rogaczewski i Szulakiewicz. 6) A. Reinberg i S-ka, 7) Br. Inż. M. i J. Lichtenbaum.

Komisja ustaliła szczegóły techniczne uroczystości założenia kamienia węgielnego i uproszono Inż. M. Lichtenbauma o wykonanie przygotowawczych robót murarskich i ciesielskich.

Uroczystość ta odbyła się w dniu 8 maja 1928 r. w obecności prezydenta miasta, przedstawicieli władz państwowych, uniwersytetu warszawskiego, prezesa gminy żydowskiej, rabinatu, przedstawicieli żydowskich instytucji społecznych, prasy oraz szeregu zaproszonych wybitnych reprezentantów społeczeństwa żydowskiego. Przemawiali: Prof. Schorr, Radca minister. Adalberg w imieniu Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego, Prezydent miasta inż. Słomiński, Prezes Komitetu Zgromadzenia Synagogi S. Bregman (po hebrajsku), Prezes Zarządu Gminy Żydowskiej w Warszawie Poseł H. Farbstein (po hebrajsku) i Inż. Ludwik Bergson w imieniu Kolegium Reprezentantów Zgromadzenia Synagogi.

Akt erekcyjny w językach hebrajskim i polskim zamurowany został w fundamencie obok pilastra z prawej stro-

ny schodów, wiodących do głównego wejścia od strony placyku Synagogi.

Treść aktu erekcyjnego jest następująca:

Działo się dnia 8 maja 1928 roku, a roku dziesiątego od wskrzeszenia Rzeczypospolitej Polskiej w stołecznym mieście Warszawie, za Prezydenta Rzeczypospolitej Ignacego Mościckiego, Prezesa Rady Ministrów Marszałka Józefa Piłsudskiego, Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego Dr. Gustawa Dobruckiego, Marszałka Sejmu Ignacego Daszyńskiego, Marszałka Senatu Juliana Szymańskiego, Prezydenta m. stoł. Warszawy Inż. Zygmunta Słomińskiego, Prezesa Gminy Wyznaniowej Żydowskiej w Warszawie, Posła na Sejm Heszla Farbsteina, Prezesa Komitetu Wielkiej Synagogi na Tłomackiem Sebastjana Bregmana, Rabina Prof. D-ra Mojżesza Schorra, Kaznodzieji tejsze Synagogi, w obecności członków Komitetu Budowy Gmachu Głównej Biblioteki Judaistycznej przy Wielkiej Synagodze w Warszawie, członków Zgromadzenia tejsze Synagogi, wielu ofiarnych orędowników doniosłego dzieła, inżynierów, techników, majstrów i robotników, zatrudnionych przy budowie, oraz licznego grona zaproszonych gości — położono kamień węgielny pod Gmach Głównej Biblioteki Judaistycznej przy Wielkiej Synagodze, wznoszony według planów architekta Edwarda Ebera.

Gmach, fundowany celem uwiecznienia 50-lecia istnienia Wielkiej Synagogi, niechaj po wieczne czasy służy światłu i prawdzie, na chlubę wiedzy żydowskiej i na pożytek kraju.

Obok przybytku wiary staje przybytek wiedzy, jako symbol dwóch głównych podstaw duchowego rozwoju żydostwa z pokolenia w pokolenie.

Podpisy (—)

Po dokonaniu aktu założenia kamienia węgielnego Komisja Techniczna przerwała roboty budowlane ze względu na zbyt szczupłe fundusze posiadane przez Komitet Budowy (około 50 000 złotych) i na posiedzeniu tego Komitetu w dniu 18.VI 1928 r. przewodniczący Komisji Technicznej w jej imieniu składa oświadczenie, że roboty nie mogą być podjęte dopóki Komitet nie zgromadzi odpowiednich środków na budowę. Komisja Techniczna swych prac przygotowawczych nie przerywa i w międzyczasie, po rozpatrzeniu złożonych przez

firmy budowlane ofert, powierza na posiedzeniu 3.VII. 1928 r. roboty konstrukcyjne firmie „Bracia Inż. Marek i Jakób Lichtenbaum“, jako najtańszej, a mianowicie za sumę zł. 366.326 z ustępstwem 8⁰/₀ od tej sumy. Inż. M. Lichtenbaum, jako współwłaściciel firmy obejmującej roboty, składa swój dotychczasowy mandat członka Komisji Technicznej.

Ponieważ mimo zabiegów Komitetu Budowy fundusze z ofiar i realizacji obligacji wpływają dość skąpo, Komitet postanowił zaciągnąć pożyczkę, zabezpieczoną weksłami poszczególnych członków Komitetu. Weksle te za podpisami St. Silbermana, S. Bregmana, S. Szenbruna, R. Szereszowskiego, M. Szereszowskiego, Dr. A. Sołowiejczyka, Adw. J. Cohna i Inż. E. Leszczyńskiego na sumę zł. 75.000 zostały zdyskontowane i w ten sposób umożliwiono Komisji Technicznej przystąpienie do robót. Roboty te rozpoczęto 23 lipca 1928 r.

W myśl decyzji Komitetu Budowy roboty w soboty i święta żydowskie nie były prowadzone przez cały czas trwania budowy.

Pragnąc zaoszczędzić kosztów wybudowania ściany w sąsiedztwie z nieruchomością Nr. 3 przy ul. Tłomackie, Komisja Techniczna występuje na Komitet Budowy z wnioskiem nabycia prawa do spółnoty ściany szczytowej tej nieruchomości. Komitet wniosek ten zaakceptował. Sprawa ta została powierzona członkowi Komisji p. St. Seidenbeutelowi, który po przeprowadzeniu pertraktacji z właścicielką wymienionej nieruchomości p. Tomaszewską nabył 21 grudnia 1928 r. za 5000 zł. prawo korzystania ze spółnoty ściany szczytowej. W ten sposób nie tylko zaoszczędzono kosztów wybudowania ściany szczytowej, lecz powiększono też obszar powierzchni użytecznej gmachu Biblioteki.

W dniu 28 IX. 1928 r. Komisja Techniczna stwierdza, że tempo robót prześciga pozostawione do dyspozycji Komisji środki pieniężne i postanawia zwrócić się do Komitetu Budowy z odpowiednimi uwagami i jednoczesnem przedłożeniem preliminarza kosztów doprowadzenia budynku pod dach.

Na posiedzeniu w dniu 30.XI. Komisja postanawia, że do końca roku przed zimą zostanie wykonany pierwszy etap programu budowlanego, a mianowicie ukończenie wszystkich robót konstrukcyjnych pod dach budowli. W dniu 21.XII 1928 r. Komisja konstatuje zupełne zrealizowanie swoich zamierzeń i postanawia przerwać roboty do wiosny 1929 r.

W połowie kwietnia r. 1929 roboty zostają podjęte ponownie. Komisja przystępuje do wyboru przedsiębiorców, mających wykonać dalsze roboty. Na posiedzeniu w dniu 8.V. 1929 r. Komisja przyjmuje ofertę firmy Fajgman i Szulzynger na część robót stolarskich, związanych z biegiem robót murarskich, oraz postanawia pokryć dach ruberoidem. Roboty blacharskie zostają powierzone firmie Złotykamień. Po ukończeniu fasady, w październiku 1929 r. Komisja, wobec postępu robót murarskich wewnętrznych, odbywa szereg posiedzeń, poświęconych rozważaniu wewnętrznego ukształtowania pomieszczeń w związku z coraz dokładniej krystalizującymi się zadaniami gmachu Biblioteki. Na jesieni 1929 r. budynek zostaje nakryty dachem. Długi za wykonane roboty wynoszą w tym czasie około 70.000 złotych. Roboty zostają przerwane na okres zimowy 1929/30. Na szeregu posiedzeń od początku r. 1930 Komisja rozstrzyga konkurencje na roboty instalacyjne, uchwalając powierzyć wykonanie ogrzewania centralnego firmie Inż. O. Vogel; kanalizacji, wodociągów i gazociągów firmie Zajączkowski, Szewczykowski i S-ka, oświetlenia elektrycznego — firmie Inż. M. Fi-

delseid; część robót stolarskich firmie Fajgman i Szulzynger, część zaś firmie Martens i Daab. Na posiedzeniu w dniu 3.VII. 1930 r. Komisja powierza wykonanie robót sztukatorskich na plafonach i ścianach firmie Br. Lichtenbaum; wykonanie zewnętrznych schodów granitowych firmie S. Wegmeister; tymczasowych robót malarskich R. Orzażewskiemu. Wszelkie zamierzone roboty zostają ukończone w grudniu r. 1930, poczem budowa z powodu zupełnego wyczerpania funduszy i poważnego zadłużenia zostaje zamknięta na dłuższy okres czasu.

Prace Komisji Technicznej, która od chwili ukonstytuowania się, jako jednostka autonomiczna, odbyła do końca 1933 r. 29 posiedzeń i liczne wizje na miejscu budowy, rozpadają się na 5 okresów.

Okres I od stycznia do maja 1928 r., w którym Komisja przygotowywała projekty i kosztorysy, załatwiała sprawy formalne, sporządziła program techniczny i finansowy.

Okres II od maja do końca 1928 r. W tym okresie zostały wykonane wszystkie roboty konstrukcyjne murarskie, żelbetowe, ciesielskie i stanął całkowity szkielet budowy, gotowy do nakrycia dachem. Z robót nieprzewidzianych należy podkreślić poważną robotę betonową, związaną z zasypaniem starej głębokiej studni, nad którą wypadał fundament jednej z centralnych kolumn betonowych, a następnie trudności wynikłe z przeciągających się pertraktacji z właścicielem sąsiedniego domu o spółnotę szczytu, co wpłynęło na częściowe opóźnienie robót. Kwota wydatkowana przez Komisję w tym okresie wynosi około 240.000 zł.

Okres III od kwietnia do końca 1929 r. W tym okresie gmach zostaje nakryty dachem, wykonano rozmurowanie ścian zewnętrznych i wewnętrznych, zaopatrzenie gmachu w okna

i drzwi zewnętrzne, oraz oszklenie, wykonana elewacja zewnętrzna i otynkowanie świetlików i gmach całkowicie zabezpieczono przed nadchodzącą zimą. Wydatki Komisji w tym okresie wyniosły około 126.000 zł.

Okres IV od kwietnia do końca 1930 r., w którym wykonane zostały większość instalacji wewnętrznych, wymurowano wszystkie ścianki przedziałowe, otynkowano większość ścian i sufity, jak również ozdobiono sztukaterią plafony westibulu, sal i klatki schodowej. W okresie IV wydatkowano około zł. 144.000.

Okres V od końca r. 1930 do końca 1933, w którym likwidowano czynności poprzednich okresów; przyjmowano wykonane roboty, sprawdzano rachunki, regulowano należności. Wydatki tego okresu wyniosły około 105.000 zł.

Przerwane w końcu r. 1930 i zabezpieczone na zimę roboty budowlane nie mogły być w następnym sezonie budowlanym podjęte i gmach nie został ukończony z powodu wyczerpania się funduszy i również dość pokaźnego zadłużenia u przedsiębiorców. Rozciągnięcie wykonanych robót budowlanych na 3 sezony nie było zależne od komisji, lecz od dopływu funduszy, dostarczanych przez Komitet Budowy. Dopływ ten, regulując tempo robót w poszczególnych okresach, nie pozwolił Komisji nadać biegowi robót intensywności, do jakiej przygotowana była przez Komisję organizacja pracy.

Kwota, wydatkowana na budowę przez Komisję za jej asygnatami, wynosi do końca 1933 r. zł. 614,990 gr. 81.

Powyższe koszty obejmują też zł. 18.503 gr. 85, w której to sumie firma Br. Lichtenbaum przyjęła materiały ofiarowane Komitetowi Budowy w naturze, a mianowicie:

100.000 kg. cementu przez firmę Wysoka

60.000 kg. cementu przez firmę Firley	
16.000 „ „ „ „ Bankier	
19.700 cegły „ „ Wekstein	
16.400 „ „ „ Mosenkis	
2.000 „ „ „ Wiatrak	

Na pokrycie wydatków wpłynęły następujące kwoty:

1) Ofiary	złot. 253.750.75
2) Subskrypcje na obligacje Synagogi „	146.965.—
3) Subwencje Min. W. R. i O. P. (w latach 1929—1933) „	82.000.—
4) Subwencje Magistratu m. st. War- szawy (w latach 1929—1933) „	24.000.—
5) Subwencje Gminy Żydowskiej w Warszawie (w latach 1928—1932) „	64.415.—
6) Subwencje Gminy Żydowskiej w Łodzi (w latach 1928—1929) „	3.000.—
7) Z funduszków Wielkiej Synagogi . „	<u>40.860.06</u>
	złot. 614.990.81

Do uzyskania subwencji Ministerstwa W. R. i O. P. jak również subwencji Gmin Żyd. w Warszawie i w Łodzi w dużej mierze przyczynił się członek Komitetu Budowy Radca minist. S. Adalberg.

W styczniu 1934 r. Komisja Techniczna złożyła Komitetowi Budowy sprawozdanie ze stanu rzeczy na budowie i stwierdziła, że mimo najlepszych chęci i nie szczędzenia wysiłków nie była w możności dzieła budowy swego czasu doprowadzić do końca, nadmienając, że niewykończony gmach, nieogrzewany, niekonserwowany i pozbawiony stałej opieki musi siłą rzeczy ucierpieć od czasu i wpływów atmosferycznych. Ta okoliczność, pociągająca za sobą straty materialne, zaś głównie dotkliwy uszczerbek dla nauki i kultury, pobudziły Komisję do ponownego wystąpienia do

Komitetu Budowy, przyczem Komisja wyraziła nadzieję, że społeczeństwo—zachęczone przykładem energii Komitetu Budowy—zdobędzie się na nowy wysiłek, dostarczając środków, któreby pozwoliły ukończyć gmach Biblioteki w sezonie nadchodzącym.

Komisja Techniczna w owym czasie uzyskuje od Komitetu Budowy odpowiedni fundusz na zabezpieczenie od niszczenia niektórych części budynku i instalacji. Roboty te zostały wykonane w miesiącach letnich 1934 r.

W styczniu 1934 r. Inż. Koerner wysuwa wniosek rozpoczęcia zabiegów w Banku Gospodarstwa Krajowego w celu uzyskania wystarczającej na dokończenie budowy gmachu Biblioteki pożyczki na warunkach, któreby umożliwiły Zgromadzeniu Synagogi stopniową spłatę. Komitet wniosek ten w zasadzie zaakceptował i upoważnił Inż. Koenera, Senat. Szereszowskiego i Adw. Ettingera do prowadzenia pertraktacji z Bankiem Gospodarstwa Krajowego. Po szeregu konferencji w Dyrekcji B. G. K. uzyskano przychylne ustosunkowanie się Dyrekcji, która atoli wysunęła żądanie odpowiedniej gwarancji, wymieniając między innymi — jako odpowiednią — gwarancję Warszawskiej Gminy Wyznaniowej Żydowskiej. Do Gminy wystosowano pismo datowane 13 lutego 1934 r., prosząc o gwarancję do złot. 300.000. Na skutek poczynionych w Zarządzie Gminy kroków została przez Zarząd na posiedzeniu w dn. 14 marca 1934 powzięta uchwała treści następującej: (tłomaczenie z żydowskiego) „W z a s a d z i e Gmina udziela gwarancji na 200.000 zł., które Komitet Budowy Biblioteki Judaistycznej przy Głównej Synagodze zamierza zaciągnąć w celu ukończenia budowy gmachu i upoważnia prezesa p. Mazura do porozumienia się z Komitetem Budowy co do szczegółów zarówno finan-

sowych jakoteż prawnych. Komitet Budowy musi się zobowiązać, że jeżeli nie zapłaci raty, to budynek przechodzi na własność Gminy. (Prezydjum Zarządu winno zakomunikować Zarządowi rezultat rokowań z Komitetem Budowy)".

Żądanie Zarządu Gminy ujawnione w ostatnim ustępie przytoczonej uchwały uznał Komitet Budowy za nie nadające się do przyjęcia i w ten sposób zabiegi w B. G. K. musiały zostać zaniechane.

Inż. Koerner wysuwa tedy wniosek o rozpoczęcie kroków w Funduszu Pracy w celu uzyskania odpowiedniej pożyczki na dokończenie budowy. Komitet Budowy wniosek ten przyjął i upoważnił Prof. Schorra, Inż. Koenera i Sen. R. Szereszowskiego do podjęcia odpowiednich kroków. Uzyskano w tym względzie poparcie ze strony Komisarza Rządu na m. st. Warszawę, ponieważ jednak podanie Komitetu Budowy zostało złożone już po zamknięciu budżetu Funduszu Pracy na rok 1934-35, podanie to nie zostało uwzględnione, natomiast Komisarz Rządu w piśmie swem z dn. 10 sierpnia 1934 r. zawiadamia, że wymienione podanie będzie rozpatrzone w związku z preliminarzem Funduszu Pracy na r. 1935/36. Pismem z dn. 14 listopada 1934 r. Fundusz Pracy zawiadamia, że na rok 1935/36 nie przewiduje finansowania robót budowlanych. Pismo to było zamknięciem niepowodzeń wszystkich zabiegów, czynionych przez Komitet Budowy w ciągu 1934 r. o uzyskanie potrzebnych do ukończenia budowy funduszków. Podniętą do dalszych usiłowań była wiadomość, zakomunikowana przez Prof. Schorra na posiedzeniu Komitetu Budowy w dn. 20 listopada 1934 r., że pani Dawidowa Przeworska złożyła w darze na rzecz Biblioteki zł. 9.300 w obligacjach Synagogi. Na początku 1935 r. Inż. Koerner ponawia zabiegi w Funduszu Pracy o uzyskanie

środków na wznowienie robót przerwanych od kilku lat przy budowie gmachu Biblioteki. W rezultacie tych zabiegów Fundusz Pracy pismem z dn. 11 kwietnia 1935 r. zawiadamia, że na rzecz budowy gmachu Biblioteki przyznaje bezzwrotną dotację w sumie złotych 30.000. Suma ta zostaje przekazana Komitetowi Budowy jeszcze w kwietniu 1935 r. Daje to możliwość Komisji Technicznej wystąpienia do Komitetu Budowy o wznowienie robót. Zostaje ułożony program minimum robót i 13 maja 1935 r. roboty zostają wznowione. W tym czasie Inż. Koerner występuje na posiedzeniu Komitetu Budowy z wnioskiem zrealizowania obligacji Synagogi, pozostałych w posiadaniu Komitetu Synagogi, w ten sposób, by uzyskać od Generalnego Komisarza Pożyczki Narodowej zezwolenie na przyjmowanie od posiadaczy tej Pożyczki obligacji i cedowania ich na rzecz Zgromadzenia Synagogi z tem, by zamiast każdych 100 zł. obligacji Pożyczki Narodowej Synagoga wydawała 100 zł. swoich obligacji. Uzyskane obligacje Pożyczki Narodowej wnioskodawca zaprojektował zastawiać w jednej z instytucji uprawnionych do przyjmowania tych obligacji pod zastaw i w ten sposób uzyskać gotówkę płynną. Komitet Budowy i Komitet Synagogi wnioski Inż. Koernera przyjęły i w dniu 28 maja 1935 wystosowane zostało podanie do Generalnego Komisarza Pożyczki Narodowej o zezwolenie przyjmowania scedowanych na rzecz Zgromadzenia Synagogi obligacji 6°/_o Pożyczki Narodowej do wysokości złotych 209.000 wzamian za niezrealizowane obligacje Synagogi w tejże wysokości. Dzięki wydatnej pomocy i zabiegom sędziego Michała Szereszowskiego uzyskano na przytoczoną wyżej transakcję zgodę Generalnego Komisarza Pożyczki Narodowej, który o tem zawiadamia Komitet Synagogi pismem z dn. 17 lipca 1935 r.

Na podstawie tego zezwolenia rozwinięta została energiczna akcja zamiany obligacji Synagogi na obligacje Pożyczki Narodowej, co zostało uwieńczzone znakomitym rezultatem. W ciągu kilku miesięcy otrzymano około 120.000 zł. obligacji Pożyczki Narodowej. I znów gorliwa pomoc p. Michała Szereszowskiego umożliwia sfinansowanie całej akcji i uzyskanie potrzebnych funduszków. W tym samym czasie Dom Bankowy D. M. Szereszowski zasila Komitet Budowy hojną ofiarą zł. 9000, niezależnie od ofiarowanych w latach poprzednich złotych. 15.000.—

Tym sposobem umożliwiono Komisji Technicznej należyte rozwinięcie robót w celu jaknajszybszego oddania budynku do użytku. Komitet Budowy ograniczył sumę na wykończenie robót budowlanych do 124.000 zł., gdyby to nawet miało spowodować niewykończenie sali odczytowej i całego skrzydła, przeznaczonego na Instytut Nauk Judaistycznych. Na skutek tego ograniczenia Komisja Techniczna zmuszona była zrezygnować z szeregu droższych materiałów związanych z bardziej wykwintnym wykończeniem, co było przewidziane w pierwotnym kosztorysie. Ambicją Komisji było nie tylko nie przekroczyć wyznaczonej przez Komitet sumy, lecz w jej granicach wykończyć cały budynek. Zadanie to zostało całkowicie osiągnięte. Budynek został wykończony w całości, przyczem w okresie 1935—36 koszt wszystkich robót budowlanych wyniósł w zaokrągleniu złotych. 105.000. Ponieważ bez urządzenia wewnętrznego jak półki w magazynie książek, meble w salach odczytowej i czytelnianej, lampy i t. p. budynek, aczkolwiek wykończony, nadal pozostałby bez użytku, Komisja zamówiła potrzebne urządzenia, przyczem, mając na względzie konieczność wprowadzenia możliwych ograniczeń, ilość półek w magazynie została wykonana

jedynie na 40 do 45.000 tomów. Nadmienić jednak należy że stalugi zostały wykonane na całą ilość półek, w ten sposób ilość półek może być łatwo w miarę potrzeby i rozwoju Biblioteki stopniowo powiększana do przyjęcia mniej więcej 100.000 tomów. Dar Domu Bankowego D. M. Szereżowski — zł. 9.000 został uwarunkowany wykonaniem windy osobowej, to też winda ta została wykonana w granicach sumy daru.

W maju 1935 r. kiedy po kilkuletniej przerwie zostały wznowione roboty w niedokończonym gmachu Biblioteki Judaistycznej, całe wnętrze było zupełnie surowe, niektóre z robót, wykonane poprzednio, wymagały sprawdzenia, remontu lub ostatecznego wykończenia.

W ostatnim okresie budowy t. j. od połowy maja 1935 r. do całkowitego wykończenia gmachu wykonane zostały następujące roboty.

1) Ogólne roboty budowlane, do których zaliczyć należy tynki wewnętrzne, wykończenie suteryn, stolarszczyznę budowlaną, podłogi, naprawę dachu i t. p.

2) Posadzki dębowe, terazzowe, ksylolitowe, terrakotowe.

3) Kamieniarskie roboty, jak obłożenie ścian i stopni lastrikiem, parapety okienne w korytarzach i salach.

4) Ślusarskie: okucia drzwi i okien, półki żelazne w składnicy książek, szatnia, balustrady, wykończenie biegów schodów żelaznych i inne.

5) Instalacje: wykończenie instalacji wodociągowo-kanalizacyjnej, gazowej i elektrycznej, naprawa i wyregulowanie ogrzewania centralnego.

6) Stolarszczyzna: boazerja dębowa, drzwi dębowe, półki i inne.

7) Szklarskie: oszklenie wewnętrzne oraz uzupełnienie i uporządkowanie zewnętrznego.

8) Urządzenie windy osobowej.

9) Roboty malarskie: pomalowanie całego wnętrza zarówno ścian, jakoteż drzwi, okien i półek żelaznych w składnicy.

10) Urządzenia wewnętrzne: armatury oświetlenia elektrycznego, meble, chodniki gumowe, tablice marmurowe, dekoracje i t. p.

11) Urządzenia nazewnątrz gmachu: chodnik z płyt betonowych, napisy zewnętrzne, oświetlenie zewnętrzne gmachu.

Kwota wydatkowana w okresie 1935—36 r. przez Komisję Techniczną za jej asygnatami na wymienione wyżej roboty i urządzenia wewnętrzne oraz honorarium architekta wynosi w zaokrągleniu około zł. 155.000.

Niezależnie od właściwych robót, związanych z wykonaniem budynku i urządzenia wewnętrznego, podjęte zostały kroki w celu otrzymania dzieł sztuki—jak obrazy, rzeźby—dla ozdobienia wnętrza Biblioteki. Wysiłki te uwieńczone zostały pięknymi rezultatami.

Oto wykaz ofiar i darów:

Mira i Władysław Arensteinowie
rzeźba „Bialik” (*Pola Hopfenberg-Rosenowa*)

Inż. Edward Eber i inni
obraz „Wnętrze Starej Synagogi w Wilnie” (*B. Cukierman*)

Inż. Albert Endelman
obraz (tryptyk) „Widoki Warszawy” (*Stachowicz*)

Adw. Aleksander Endelman
obraz „Chłopiec” (*Weinles*)

Wolf i Helena małż. Epstein
zegar wiszący w obramowaniu z brązu

Samuel Habergürtz
obraz „Portret Emila Meyersona” (*Berlevi*)

- Izydor Haberman
 płaskorzeźba (blacha tłoczona) „Głowa Żyda”
- Inż. Eljasz Leszczyński
 rzeźba „Majmonides” (*Ostrzega*)
- Jakób Lichtenbaum
 rzeźba „Irydjon” (*Kuna*)
- Inż. Marek Lichtenbaum
 Fotografiury Panna oraz komplet ilustracji do Biblii
- Leon i Leonja małż. Majnemer
 Kilim (*Jakób Adler*)
- August Minkowski
 obraz „Ucieczka przed pogromem” (*Minkowski*)
- Benjamin Mintz
 płaskorzeźba „Mendele Mocher Sforim” (*Sokołowski*)
- Paweł Moszkowski
 obraz „Głowa Żyda”
- Edward Oksenberg
 3 zwoje (megilot) oraz sukienki na rodąły
- Paul Pave
 płaskorzeźby „I. L. Peretz” (*Kratka*) oraz „Eliza Orzeszkowa” (*Ostrzega*)
- Emil i Teresa Peretzowie
 obraz „Ofiara pogromu”
- Naftali Prywes
 rzeźba „Jeremiasz” (*Ostrzega*)
- Inż. N. Rabinowicz
 obraz „Pejzaż” (*Herszaft*)
- Adw. Józef Marcei Rosenberg
 obraz „Studujący Żyd” (*Struk*)
- Dr. Ignacy Schiper
 „Bezdomny” (*Minkowski*)
- Dawid Sołowiej
 zegar na stół (marmur i bronz)
- Dr. A. Sołowiejczyk
 rzeźba „Herzl” (*Hanft*)
- Adw. Dr. Józef Stawski
 obraz „Portret Jerzego Brandesa” (*Leopold Horowitz*)

- Szymon i Ernestyna małż. Szenbrun
obraz „Błogosławieństwo Izaaka” (*Minkowski*)
- Salomon Szereszewski
obraz „Pejzaż Palestyński” (*Neuman*)
- Michałowa Szereszowska
obraz „Zaręczyny żydowskie” (*Minkowski*)
- Rafałowa Szereszowska
obraz „Uniwersytet i Biblioteka Narodowa w Jerozolimie” (*B-cia Seidenbeutelowie*)
- Arnold Szpinak
rzeźba „Abraham Stern” (*Ostrzeaga*)
- Bronisław Walfisz
obraz „Martwa Natura” (*Walfisz*)
- Dyr. Mieczysław Zagajski
obraz „Studjum Żyda” (*Trembacz*)
- Bolesław Zając
plaskorzeźba „Głowa Kobiety” (*Glicenstein*)
- Natan Morgenstern
fortepian
- Inż. Naum Rabinowicz
fisharmonja.

Nadmienić należy, że obraz „Widok Uniwersytetu Hebrajskiego i Biblioteki Narodowej w Jerozolimie” jak również „Popiersie Bialika” zostały na specjalne zamówienia wykonane za ufundowane sumy dla Głównej Biblioteki Judaistycznej przy Wielkiej Synagodze w Warszawie. Pozatem, dzięki otrzymanym ofiarom w gotówce, nabyto kilka dzieł sztuki bezpośrednio od artystów — autorów.

Opis Gmachu.

Ogólna przestrzeń zajętego przez gmach terenu obejmuje 703,6m² w tem użyteczna—643,5m², kubatura ogólna wynosi 12305m³. Długość gmachu od strony Wielkiej Synagogi wynosi 31 m, a od strony ulicy Tłomackie—22m. Wymiary

większych pomieszczeń są następujące: hall parterowy wraz z szatnią ma 19,60x9,65x4,20 m., sala czytelniana na I piętrze — 16,70x9,65x6,10 m., korytarz I-go piętra — 17,65x4,45x6,10 m., sala odczytowa na II piętrze — 16,35x11,35x5,85 m., korytarz na II piętrze — 16,15x2,90x4,55 m., czytelnia dla naukowców — 9,00x5,40x4,00 m. W Instytucie: sala wykładowa na parterze — 9,00x5,40x4,00 m., sale wykładowe na II piętrze — 9,00x5,40x3,45 m., sala rekreacyjna — 9,30x5,75x2,60 m.

Budynek obejmuje dwie instytucje: 1) Bibliotekę Judaistyczną, zajmującą część centralną i skrzydło prawe z wejściem od strony Wielkiej Synagogi i 2) Instytut Nauk Judaistycznych, któremu pomieszczenia zostały przekazane na okres ustalony przez Komitet Synagogi. Instytut zajmuje lewe skrzydło z wejściem od strony ul. Tłomackie.

1) Wejście główne od strony Wielkiej Synagogi prowadzi do hallu na parterze, gdzie po stronie prawej mieści się szatnia (dla 500 osób). Po bokach są dwie sale przeznaczone na gabinet bibliotekarza i kancelarię Biblioteki. Głównymi schodami nawprost wejścia wchodzi się na korytarz pierwszego piętra. Na korytarzu tym z prawej strony są półki na katalogi oraz stół do pracy. Po lewej stronie korytarza jest oddzielone miejsce dla dyżurującego urzędnika, odbierającego zamówienia na książki. Urzędnik przekazuje zamówienie do magazynu przez okienko, łączące magazyn z korytarzem. Na korytarzu z lewej strony są dwoje drzwi, prowadzące do palarni specjalnie wentylowanej, z prawej zaś strony obok miejsca przeznaczonego na katalogi jest wejście do sali muzealnej. Z dużej sali czytelnianej przeznaczonej dla 100 osób po prawej jej stronie prowadzą drzwi do sali naukowców przeznaczonej dla 16 osób, po lewej zaś stronie sali czytelnianej — do magazynu

książek. Na drugim piętrze jest korytarz i sala odczytowa. Przy korytarzu są ubikacje męskie i damskie.

Całe prawe skrzydło gmachu zawiera magazyn książek o sześciu kondygnacjach ze specjalną konstrukcją ruchomych półek metalowych. Magazyn ten, obliczony na około 100.000 tomów, łączy się na parterze z kancelariją biblioteki oraz na I piętrze z salą czytelnianą. Wysokość kondygnacji dostosowana jest do wzrostu człowieka, by swobodnie można było sięgnąć ręką po każdą książkę na najwyższej półce bez pomocy drabiny. Przejścia pomiędzy stojakami mają dostateczne oświetlenie zarówno dzienne jak i sztuczne (elektryczne). Cała konstrukcja w magazynach wykonana jest z żelaza, szkła, betonu bez jakichkolwiek materiałów łatwopalnych. Dla rękopisów i inkunabułów przeznaczony jest na V kondygnacji oddzielny skarbiec z drzwiami żelazobetonowymi. Schody żelazne w magazynach w celu zachowania ciszy i bezpieczeństwa od poślizgnięcia się są wyłożone gumą.

Podobnie dla zachowania ciszy wyłożone są chodnikami gumowymi przejścia w korytarzu na I piętrze i w sali czytelnianej. W celu zabezpieczenia ścian od brudzenia w miejscach dostępnych dla publiczności wyłożono je w korytarzach i salach obu pięter boazerją dębową, w hallu zaś i w głównej klatce schodowej boazerją z lastrico.

Sala czytelniana na I piętrze oświetlona jest trzema oknami o wymiarach 3,05x4,5 m., wieczorem zaś sześcioma lampami o sile światła po 300 watt każda. Sala odczytowa II piętra oświetlona jest trzema oknami o wymiarach 3,02x3,40 m., wieczorem zaś pięcioma lampami o sile światła po 300 watt każda.

Przy schodach wiodących z hallu na parterze do suteryn—po lewej stronie klatki schodowej — są ubikacje męskie, na prawo zaś zejście do suteryn, w których mieści się duży korytarz, skąd drzwi prowadzą kolejno do kotłowni, mieszkania woźnego — palacza, do pomieszczenia, w którym ustawione są transformatory, do składu dla przybywających książek oraz introligatorni, do piwnic i ubikacji dla służby. W kotłowni, w górnej części jest pomieszczenie dla pomocniczego warsztatu, skąd po żelaznej drabince można zejść do kotłowni. Właściwe wejście do kotłowni prowadzi przez schody żelazne z korytarza, łączącego podwóreczko ze świetlikiem. Podwóreczko to przylega do domu przy ul. Tłomackie Nr. 3 i do parkanu murowanego na granicy posesji Resursy Kupieckiej. Zarówno podwórko jak i świetlik są wyasfaltowane.

2) Lewe skrzydło gmachu przeznaczone na Uczelnię posiada w suterynach szatnię, salę rekreacyjną i garderoby. Na parterze mieszczą się kancelarja, pokój profesorów i gabinet rektora oraz sala wykładowa; na II piętrze znajdują się wyłącznie sale wykładowe. Podkreślić należy, że pierwotnie projekt przeznaczał całe to skrzydło na mieszkania służbowe intendenta i urzędników Biblioteki, w trakcie jednak robót z decyzji Komitetu Budowy przeznaczono je dla Uczelni, wprowadzając odpowiednie zmiany w projekcie i przeróbki.

Dla ogrzewania gmachu zastosowano przy jednej kotłowni centralnej dwa systemy ogrzewania:

a) parowodny, obsługujący mieszkania, salę na muzeum, salę dla naukowców, kancelarję biblioteki, gabinet bibliotekarza i salę czytelnianą na I piętrze.

b) parowy nisk. ciśn., obsługujący wszystkie inne pomieszczenia gmachu.

W kotłowni ustawiono dwa kotły parowe nisk. ciśn. o pow. ogrzewalnej 15,5m² każdy. Powierzchnia powyższa obliczona jest z takim zapasem, że na wypadek remontu, lub przy mniejszych mrozach, każdy z kotłów oddzielnie może obsługiwać całą instalację.

Rurociąg główny wykonano w ten sposób, że bezpośrednio z kotłowni można wyłączać szczególnie: ogrzewanie sali odczytowej, składnicy książek, cały system wodny i cały system parowy.

Instalacja gazowa przeznaczona została dla kuchni w mieszkaniach woźnych Biblioteki i Instytutu Judaistycznego, w sali rekreacyjnej dla studentów, w szatni oraz introligatori. Gazomierze dają możliwość obliczania ilości zużytego gazu w poszczególnych pomieszczeniach.

Oświetlenie wszędzie elektryczne, przyczem zastosowano dla części gmachu, przeznaczonego dla Instytutu Judaistycznego licznik odliczeniowy. Dla windy jest licznik oddzielny.

Winda jest czteroosobowa; prowadzi z głównego hallu na parterze na korytarze I i II piętra.

Poszczególne roboty wykonały następujące firmy:

Borkowski i Wierny — parkan

A. Cyterszpiler — rozbiórka starego budynku i roboty ziemne.

B-cia inż. M. i J. Lichtenbaum — roboty konstrukcyjne.

Inż. I. Polak i S-ka — projekt ogrzewania centralnego.

Inż. O. Vogel — ogrzewanie centralne.

Zajączkowski, Szewczykowski i S-ka, inżynierowie — roboty wodociągowo-kanalizacyjne i gazowe.

Inż. M. Zeitman — projekt instalacji oświetlenia elektrycznego.

Inż. M. Fidelseid — roboty elektryczne.

Fajgman i Szulzynger — roboty stolarskie.

- Martens i Daab — roboty stolarskie
 J. Berman — roboty stolarskie
 A. Winogron — roboty ślusarskie
 I. Złotykamień — roboty blacharskie
 Ruberoid — roboty dekarские
 D. Rosenberg — roboty blacharskie
 Inż. R. Borger — roboty terazzoowe i ksyłolitowe
 S. Wegmeister — roboty kamieniarskie (granitowe).
 Ostrzeża i Weintraub — wykonanie napisów na tablicach
 marmurowych
 Dziewulski Lange — roboty terrakotowe i glazura
 Z. Unger — roboty malarskie
 R. Orzażewski — roboty malarskie
 Jan Szulc — roboty szklarskie
 M. Baumzecer — roboty szklarskie
 A. Borowik — roboty posadzgarskie
 Br. Rotmil — roboty asfaltowe
 Piltz — litery miedziane (napis na froncie)
 Inż. H. Edelman i S-ka — winda

Armatury elektryczne dostarczyły firmy: Mephos, Nowik i
 i Serejski, Perczykow, Kleiman S. i Synowie (dar)

Meble dostarczyły firmy „Mazowia” (Fajerstein), Krzypow,
 Berman.

Chodniki gumowe dostarczyła firma Piastów.

Szkló okienne „ „ I. Degenszajn

Tablice marmurowe „ „ Inż. Jan Weber, Fabry-
 ka kamieniarska S. A.

Zarówki dostarczyły firmy: Tungstram, Helios.

Autorem projektu i kierownikiem budowy był Inż. Ar-
 chitekt Edward Eber.

Koszt robót budowlanych i instalacyjnych wraz z honorarjum architekta (łącznie z listą wierzycieli) w okrągłych liczbach wynosi złotych. 725.000*

Koszt urządzeń wewnętrznych (meble, półki w składnicy, szatnia, armatury i t.p.) łącznie z windą złotych. 45.000

Razem złotych. 770.000**

Budowa gmachu trwała od 1928 r. do 1936 r.

* * *

Wydając niniejsze sprawozdanie Komisja Techniczna uważa za swój miły obowiązek złożyć podziękowanie Komitowi Wielkiej Synagogi z Prezesem Sebastjanem Bregmanem na czele i Komitetowi Budowy gmachu Biblioteki z Prof. Dr. Mojżeszem Schorrem na czele za życzliwe poparcie poczynąń Komisji i jej zabiegów przy wykonaniu powierzonego jej zadania. Z głębokim uznaniem Komisja podkreśla niezwykle gorliwą i nacechowaną poczuciem wielkiej ambicji pracę inż. architekta Edwarda Ebera, który wykonał projekt pięknego i odpowiadającego zadaniu gmachu Biblioteki, a przy realizowaniu tego projektu potrafił uwzględnić możliwie najdalej posuniętą oszczędność.

Nadzór techniczny na budowie w ciągu ostatniego roku bardzo sumiennie wykonywał p. Mojżesz Eisenstal — absolwent Politechniki Warszawskiej. Wszyscy przedsiębior-

*) W chwili oddawania do druku niniejszego sprawozdania (połowa marca 1936 r.) rachunek kolaudacyjny częściowo nie był jeszcze ostatecznie sprawdzony.

**) Suma ta nie obejmuje wydatków Komitetu Synagogi na koszty kancelaryjne, druk obligacji, procenty od pożyczek, nabycie praw do spółnoty ściany szczytowej, odszkodowanie dla lokatorów za zwolnienie lokali w starym budynku i t. p. Wydatki te w zaokrągleniu wynoszą około 75.000 złotych. Koszt nabycia placu w 1911 r. wyniósł Rb. 62.000.

cy, majstrowie, robotnicy i dostawcy swoją obowiązkowością i solidnym wykonaniem powierzonych im robót i dostaw znakomicie przyczynili się do wybudowania trwałego i pięknego budynku. Szczególnie cenne były współpraca i wskazówki p. inż. Marka Lichtenbauma, któremu Komisja zawdzięcza niejedno trafne rozwiązanie i szereg oszczędności w wykonaniu robót. Godzi się nadmienić, że cała praca w ciągu 8 lat trwania budowy odznaczała się wyjątkową harmonią między kierownictwem a wykonawcami. Cała praca kancelaryjna była z wielką skrupulatnością wykonywana przez personel kancelarii Synagogi z p. Sekretarzem Dawidem Folmanem na czele, któremu Komisja zawdzięcza sprężyste załatwianie wszelkich spraw, dotyczących buchalterji i korespondencji.

Przez cały czas trwania budowy nie było ani jednego nieszczęśliwego wypadku z pracownikami, co jest wymownym świadectwem przeczności i sumiennosci kierownictwa robót.

INSTYTUT
BADAŃ LITERACKICH PAN
BIBLIOTEKA
00-330 Warszawa, ul. Nowy Świat 7
Tel. 26-66-63

Opuszczone w druku w wykazie darów (str. 25)

Diana Eigerowa

rzeźba „Prorok” (*Glicenstein*),
obraz „Chłopiec” (*B-cia Seidenbeutelowie*),
Statut Kaliski (*Artur Szyk*).

613
F

22.848